

LIETUVOS RESPUBLIKOS GENERALINIO PROKURORO REKOMENDACIJŲ KAIP BAUDŽIAMOJO PROCESO TEISĖS ŠALTINIŲ PROBLEMATIKA

Remigijus Merkevičius

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros docentas
socialinių mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 73
El. paštas: remigijus.merkevicius@tf.vu.lt

Straipsnyje apžvelgiama Lietuvos konstitucinė jurisprudencija įstatymo ir poįstatyminio teisės akto konstitucinės sampratos klausimu, apibrėžiami Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijų legalumo kriterijai ir diskutuojami probleminiai baudžiamojo proceso santykių reguliavimo Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijomis aspektai.

The questions of constitutional jurisprudence regarding constitutional understanding of law and other legal acts are analyzed in the article. Criteria of legality of recommendations of Prosecutor General of the Republic of Lithuania are defined in the article and problematics of their legal power to regulate procedural relationships are discussed.

Įvadas

Lietuvoje vyraujanti baudžiamojo proceso teisės doktrina baudžiamojo proceso teisės šaltiniais postuluoja įvairias baudžiamuosius procesinius santykius reglamentuojančių nuostatų įtvirtinimo formas: pradedant nuo Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹, baigiant įvairiausių ministerijų ar institucijų priimtais poįstatyminiais norminiais aktais, tarp jų ir Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro² priimtus norminius teisės aktus [58, p. 24–35]. Daugiausia taip yra dėl to, kad doktrina šiuo aspek-

tu prisitaiko (negali neprisitaikyti) prie norminės bazės – kad ir kokią nuomonę apie baudžiamojo proceso teisės šaltinių struktūrą ir formavimą turėtų baudžiamojo proceso teisės mokslas, baudžiamojo proceso teisės šaltinių ratą natūraliai suformuoja (dažnai dirbtinai padidina) įvairių teisinių taisyklių kūrėjai. Aiškindama iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojusias procesines taisykles, *inter alia* iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojusio Baudžiamojo proceso kodekso³ 19 straipsnį, baudžiamojo proce-

¹ Toliau – Konstitucija.

² Toliau – generalinis prokuroras.

³ Toliau iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojęs Baudžiamojo proceso kodeksas vadinamas senuoju BPK, o nuo 2003 m. gegužės 1 d. galiojantis Baudžiamojo proceso kodeksas – BPK.

so teisės doktrina buvo kiek nuoseklesnė ir kategoriškesnė – pagrindiniu baudžiamojo proceso teisės šaltiniu skelbė atstovaujamosios valdžios išleistą aukščiausios juridinės galios teisės aktą – baudžiamojo proceso įstatymą, kontinentinės Europos teisinės tradicijos valstybėse įprastai įgaunantį kodifikuoto teisės akto – kodekso – formą [57, p. 34–49; 65, p. 4–5; 74, p. 158–160; 75, p. 21–29; 76, p. 16–18; 77, p. 48–49]; buvo akcentuojamas baudžiamojo proceso įstatymui būdingas sisteminis teisinio reglamentavimo išsamumas ir nuoseklumas bei didesnis stabilumas (jų nekeitimas priklausomai nuo bet kokio socialinio ir ekonominio pokyčio ar rinkimų nulemtos pasikeitusios politinės daugumos nuomonės). Kiti baudžiamojo proceso teisės šaltiniai (gal tik išskyrus Konstituciją, tarptautinės teisės aktus ir specialiuosius įstatymus) įprastai nebuvo plačiau diskutuojami [57, p. 36–40; 76, p. 21–23; 77, p. 62–68]. Tačiau nuo BPK įsigaliojimo pastebimai ima keistis Lietuvos baudžiamojo proceso teisės šaltinių struktūra – vis didesnę praktinę reikšmę įgyja generalinio prokuroro priimami norminiai teisės aktai, pavadinti rekomendacijomis, nurodymais, įsakymais, netgi aiškinamaisiais raštais. G. Goda Lietuvos baudžiamojo proceso teisės vadovėlyje netgi rašo, kad ikiteisminio tyrimo stadijoje generalinio prokuroro įsakymu patvirtintų teisės aktų galia praktiškai prilygsta įstatymų galiiai, nes ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir prokurorai be jokių išlygų privalo šiais aktais vadovautis [58, p. 33]. Susidaro įspūdis, kad jei nesikeis generalinio prokuroro norminių teisės aktų priėmimo tendencijos, artimoje ateityje daugelis baudžiamųjų procesinių santykių bus reguliuojami ne baudžiamojo proceso įstatymo, o generalinio prokuroro rekomendacijomis.

Deja, be baudžiamojo proceso teisės vadovėliuose pateikiamų tradicinių baudžiamojo proceso teisės šaltinių klasifikacijų [56, p. 9–10], teorinių pasamprotavimų apie poįstatyminių norminių aktų teisinę galią [63, p. 191–201; 68, p. 74–83; 71, p. 329–335, 351, 365–367; 73, p. 326–328; 74, p. 120–127] bei pavienių mokslinių diskusijų apie BPK santykį su generalinio prokuroro rekomendacijomis [62, p. 23–29; 66, p. 7–15; 72, 76–82], generalinio prokuroro priimami norminiai aktai⁴, kaip baudžiamojo proceso teisės šaltiniai, baudžiamojo proceso teisės moksle plačiau nenagrinėti, nediskutuota tokio teisinio reglamentavimo privalomumo ir netgi legalumo problematika. Šiame straipsnyje mėginama užpildyti šią mokslinio tyrimo spragą, apžvelgti Lietuvos konstitucinę jurisprudenciją įstatymo ir poįstatyminio teisės akto konstitucinės sampratos klausimu, apibrėžti generalinio prokuroro rekomendacijų legalumo kriterijus ir atkreipti dėmesį į probleminius baudžiamojo proceso teisinių santykių reguliavimo generalinio prokuroro rekomendacijomis aspektus.

Baudžiamojo proceso teisės šaltinio samprata ir šaltinių sistema

Teisės teorijoje aptinkama įvairių *teisės šaltinio* definicijų: tradiciškai pabrėžiamas šios teisinės sąvokos daugiareikšmiškumas [73, p. 296–298] – sąvoka „teisės šaltiniai“ gali būti suvokiama *plačiąja* ir *siaurąja* prasmėmis [67, p. 161], išskiriamai *teisės normų* ir *teisinės minties* šaltiniai [73, p. 299–300], *materialieji* ir *formalieji*

⁴ Kaip minėta, generalinis prokuroras skelbia įvairius norminius teisės aktus – įsakymus, nurodymus, rekomendacijas *etc.*, tačiau šiame straipsnyje analizuojami tik baudžiamajam procesui aktualiausi generalinio prokuroro priimami norminiai aktai – rekomendacijos.

teisės normų šaltiniai [73, p. 299–300; 74, p. 115–117], šaltiniai pozityviosios teisės prasme [63, p. 199] *etc.* Plačiau nediskutuojant teisės teorijoje pateikiamų *teisės šaltinio* sampratų tikslumo ir teisingumo, išskiriamų požymių pagrįstumo ir būtinumo, straipsnyje aptariamu aspektu galima apsiriboti Lietuvoje vyraujančiai baudžiamojo proceso teisės doktrinai įprasta teisės šaltinio kaip *norminio teisės akto*, kuriame įtvirtintomis nuostatomis turi būti vadovujamasi tiriant ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas, samprata [58, p. 24].

Konstitucijoje *expressis verbis* nurodyta ir iš Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo⁵ jurisprudencijos negalima daryti kategoriškos išvados, kokio lygmens norminiu aktu – būtinai *įstatymu* ar ir *poįstatyminiu teisės aktu* – turi būti sureguliuoti baudžiamieji procesiniai santykiai. Viena vertus, konstitucinėje jurisprudencijoje įprastai diskutuojamas BPK, vartojama *baudžiamojo proceso įstatymo* sąvoka, o dažnai Konstitucinis Teismas tarsi formuluoja tiesiogines užduotis įstatymų leidėjui (pvz., 2006 m. sausio 16 d. nutarime rašoma: „iš Konstitucijos kylanti valstybės priedermė užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių, suponuojama ne tik įstatymų leidėjo teisę ir pareigą [...], bet ir jo teisę bei pareigą reglamentuoti su nusikalstamų veikų atskleidimu bei tyrimu ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimu susijusius santykius – baudžiamojo proceso santykius; baudžiamojo proceso santykiai įstatymu turi būti reguliuojami taip, kad [...]“; dažnai pabrėžiama, kad „įstatymu reglamentuojamas baudžiamojo proceso santykius įstatymų leidėjas turi gana plačią diskre-

ciją“ [41, 42, 49, 51]), tačiau, kita vertus, *baudžiamojo proceso įstatymo* sąvoka kartais vartojama daugiskaita [29], nevengiama operuoti ir *baudžiamojo proceso normų* kategorija [29], o įvairios kitokios teisinės nuostatos, kuriose įtvirtintos procesinės taisyklės (tarp jų ir generalinio prokuroro rekomendacijos), paprastai nepakliūna į Konstitucinio Teismo vykdomos kontrolės sritį, tad objektyviai negali būti išanalizuotos ir įvertintos konstituciniu lygmeniu.

BPK 4 straipsnio 1 ir 2 dalyse *expressis verbis* nurodyta, kad proceso tvarką nustato Baudžiamojo proceso kodeksas (būtent Baudžiamojo proceso *kodeksas* [vienaskaita – aut. past.], o ne *baudžiamojo proceso įstatymai*, kaip kad buvo rašoma senjojo BPK 19 str.), galiojantis proceso veiksmų atlikimo metu. Taigi, atrodytų, kad Lietuvos baudžiamojo proceso teisės šaltiniais yra (ir tegali būti) tik BPK ir *a priori* Konstitucija, kuri, anot E. Jarašiūno, yra aukščiausios teisinės galios aktas, aukščiausia teisė, visų kitų teisės aktų teisiškumo ir legitimumo matas [59, p. 28]⁶. Tačiau tam nepritaria Lietuvoje vyraujanti

⁶ Tiesa, BPK 4 straipsnio 3 dalyje nurodyta: „jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias taisykles negu BPK, taikomos tarptautinės sutarties taisyklės“. Lietuvos Respublikos konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 straipsnyje taip pat pabrėžiama, kad „Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus“. Atsižvelgiant į tai, Lietuvos baudžiamojo proceso teisės šaltiniais neišvengiamai tampa ir Europos Sąjungos teisės aktai bei šių teisinių nuostatų prasmę atskleidžianti tarptautinių teismų jurisprudencija, tačiau šis teisinis aspektas dėl jo neaktualumo nagrinėjamai generalinio prokuroro rekomendacijų kaip baudžiamojo proceso teisės šaltinių problematikai šiame straipsnyje plačiau neanalizuojamas.

⁵ Toliau – Konstitucinis Teismas.

baudžiamojo proceso teisės doktrina – išskyrusi *pirminius* ir *antrinius* baudžiamojo proceso teisės šaltinius [56, p. 9; 64, p. 5–12], ji *in fine* nurodo, jog Lietuvos baudžiamojo proceso teisės šaltiniais, reglamentuojančiais proceso tvarką, yra ne tik BPK ir Konstitucija, bet ir Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, kiti įstatymai, Vyriausybės nutarimai, generalinio prokuroro, teisingumo ir vidaus reikalų ministrų įsakymai, kitų ministerijų ir institucijų priimti poįstatyminiai norminiai aktai [58, p. 24–35], taip pat konstituciniai ir bendrosios kompetencijos teismų precedentai [58, p. 39–42] bei baudžiamojo proceso teisės mokslo doktrina [56, p. 9]. Deja, vien tik formalus baudžiamojo proceso teisės šaltinio reikšmės pripažinimas generalinio prokuroro rekomendacijoms neduoda atsakymo, kur baigiasi generalinio prokuroro „laisvė“ rekomendacijomis reguliuoti baudžiamuosius procesinius santykius. Fundamentaliu požiūriu vien mintis, kad generalinis prokuroras kaip išimtinai kaltinančią funkciją realizuojančios ir tam tikrus interesus baudžiamajame procese neabejotinai turinčios institucijos vadovas gali *ex officio* nustatyti tiesioginiam procesiniam priešininkui – įtariamajam, kaltinamajam, gynėjui – o gal net ir baudžiamąją bylą nagrinėjančiam teismui privalomas „žaidimo taisyklės“, teisinėje valstybėje atrodo kiek reakcinga ir verčia susimąstyti.

Norminiai teisės aktai kaip teisės šaltiniai: samprata, rūšys ir tarpusavio santykis

Norminiu teisės aktu teisės teorijoje įprastai laikomas tam tikros valstybės valdžios ar valdymo institucijos priimtas oficialus rašytinis aktas, kuris nustato, pakeičia ar

panaikina bendro pobūdžio taisykles, yra taikomas neapibrėžtam asmenų ratui, turi privalomą juridinę galią ir yra skirtas nevienkartiniam naudojimui [73, p. 311–312; 74, p. 117–120]. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje kaip svarbiausi norminio teisės akto požymiai išskiriami *taisyklės bendras pobūdis* [16, 18], *visuotinis privalomumas* [16, 18] ir *aiškumas (apibrėžtumumas)* [27] – neatsižvelgiant į tai, kokia konkrečia žodine forma atitinkama taisyklė yra suformuluota, svarbiausia tai, kad remiantis jos tekstu (teksto turiniu [18]) būtų galima neabejotinai suprasti, jog kalbama apie tam tikriems subjektams skirtą nuorodą atitinkamomis sąlygomis veikti atitinkamu būdu [16].

Vertinant norminius teisės aktus išskirtinai svarbi konkretų aktą priėmusio teisėkūros subjekto konstitucinė kompetencija ir vieta valstybės valdžios institucijų sistemoje. Skirtingos valstybės valdžios institucijos turi skirtingą valstybinės tautos valios legitimumą ir kompetenciją, todėl jų priimti norminiai aktai turi skirtingą juridinę galią ir privalomumą. Vadovaujantis Konstitucinio Teismo jurisprudencija, valstybės valdžią vykdančios institucijos negali viršyti Konstitucijoje joms nustatytų įgaliojimų, negali įsiterpti į kitai valstybės valdžios institucijai Konstitucijoje nustatytus įgaliojimus [32]. Be to, draudžiama žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kurie gali būti reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais, taip pat žemesnės galios teisės aktuose draudžiama nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytu aukštesnės galios teisės aktuose [37, 38, 39, 48, 52].

Pagal teisės normų reikšmę ir juridinę galią norminiai teisės aktai tradiciškai

skirstomi į *įstatymus* ir *poįstatyminius teisės aktus* [22]. Teisės teorijoje ir konstitucinėje jurisprudencijoje *įstatymais* ilgą laiką buvo laikomi atstovaujamosios valdžios institucijos specialia tvarka priimti pirminiai teisės aktai, nustatantys teisės normas, kurios reguliuoja svarbiausius visuomeninius santykius ir turi aukščiausią juridinę galią [16, 17, 19, 20, 22]. Visi kiti teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais ir negali jiems prieštarauti, t. y. turi būti *poįstatyminiai* [31]. Šiandienė teisės teorija ir netgi konstitucinė doktrina kiek modifikuoja įstatymo sampratą, pavyzdžiui, atsisako įstatymo kaip aukščiausios juridinės galios akto požymio ar neigia įstatymo kaip pirminių teisės normų šaltinio reikšmę [60, p. 235–257; 69, p. 159–170], tačiau šie aspektai neturi lemiamos reikšmės diskutuojant įstatymo kaip baudžiamojo proceso teisės šaltinio kategoriją, todėl plačiau neaptariami.

Įstatymas, anot E. Jarašiūno, priklauso artimiausiam Konstitucijai teisinio reguliavimo sluoksniui ir jam tenka tarpinė vieta tarp Konstitucijos ir poįstatyminių teisės aktų [61]. Pagal Konstitucijos 67 straipsnio 2 punktą įstatymus leidžia Seimas – Tautos atstovybė, todėl įstatymuose yra nustatomos svarbiausios, pagrindinės teisinio reguliavimo taisyklės, sukuriamas svarbiausias teisinio reguliavimo sluoksnis; visi kiti teisės aktai turi atitikti įstatymus, negali jiems prieštarauti [70, p. 125–138; 16, 22, 35, 37]. Įstatymas gali būti pakeistas ar jo galiojimas panaikintas tik išleidus kitą įstatymą ar Konstituciniam Teismui pripažinus jį prieštaraujančiu Konstitucijai [16, 22, 26, 36]. Lietuvoje nėra deleguotosios įstatymų leidybos [20, 21, 26, 36, 37], todėl įstatymų leidėjas negali pavesti Vyriausybei ar kitoms ins-

titucijoms poįstatyminiais aktais reguliuoti tuos teisinius santykius, kurie pagal Konstituciją turi būti reguliuojami įstatymais.

Kokie teisiniai santykiai privalo būti reguliuojami tik *įstatymais*, Konstitucija išsamiai nepasako. Konstitucijos tekste *expressis verbis* nurodyti vos keli baudžiamieji procesiniai kontekstai: pvz., Konstitucijos 20 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas; Konstitucijos 22 straipsnio 3 dalis informaciją apie privatų asmens gyvenimą leidžia rinkti tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą; Konstitucijos 24 straipsnio 2 dalis tik įstatymo nustatyta tvarka tam tikrais atvejais leidžia įeiti į būstą be gyventojų sutikimo *etc.* Kai kurie tik įstatymu reguliuojami baudžiamieji procesiniai santykiai išskirti konstitucinėje jurisprudencijoje: tik įstatymu turi būti nustatyta baudžiamųjų bylų proceso tvarka [29, 41], liudytojo ir nukentėjusiojo apsaugos nuo neteisėto poveikio priemonės [29], nuo bendrojo baudžiamojo proceso konstitucinio modelio besiskiriančios baudžiamojo proceso rūšys ir ypatumai tiriant ir nagrinėjant atskirų kategorijų bylas [41, 42, 49, 51], teismo įgaliojimai duoti pavedimus ikiteisminio tyrimo įstaigoms ir pareigūnams [41] *etc.*

Tai, kad Konstitucijoje tik retais atvejais įvardijamas tam tikrų santykių teisinio reguliavimo lygmuo – *įstatymu*, nereiškia, kad visais kitais atvejais teisinės taisyklės gali kurti ir leisti, vaizdžiai tariant, *bet kas*. Vadovaujantis konstitucine doktrina, tik įstatymais reguliuojami tam tikri *visuomenės prioritetiniai dalykai* [20, 21], *svarbiausi visuomenės gyvenimo klausimai* [20, 21]. Demokratinėje visuomenėje prio-

ritetas teikiamas žmogui, todėl viskas, kas susiję su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, reguliuojama įstatymais [20, 21, 37]. Tai ir žmogaus teisių bei laisvių patvirtinimas, ir jų turinio apibrėžimas, ir apsaugos bei gynimo teisinės garantijos, ir leistinas jų apribojimas, ir kt. [20, 21, 37]. Taigi, iš principo tik įstatymu turi būti reguliuojami klausimai, tiesiogiai susiję su žmogaus teisių apsauga [24]. Tiesa, tais atvejais, kai Konstitucija nereikalauja įstatyminio tam tikrų su žmogaus teisėmis, jų įgyvendinimu susijusių santykių reguliavimo, šie santykiai gali būti reguliuojami ir poįstatyminiais aktais – aktais, reglamentuojančiais žmogaus teisių įgyvendinimo procesinius (procedūrinius) santykius, atskirų žmogaus teisių įgyvendinimo tvarką ir pan., tačiau jokiomis aplinkybėmis poįstatyminiais aktais negalima nustatyti tokio su žmogaus teisėmis, jų įgyvendinimu susijusių santykių teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytuoju įstatyme [37, 45].

Deja, tas yra natūralu ir tą pripažįsta ir Konstitucinis Teismas [20], *įstatymais* neįmanoma sureguliuoti visų valstybėje susiklostančių teisinių santykių, todėl neišvengiamai atsiranda *poįstatyminiai teisės aktai*. Teisės teorijoje *poįstatyminių teisės aktu* įprastai vadinamas teisės aktas, kuris yra priimamas remiantis įstatymu, įstatymui neprieštaraujantis, įstatymą konkretinantis ir užtikrinantis jo įgyvendinimą [73, p. 319]. Pagal iš Konstitucijos kylančią teisės aktų hierarchiją, poįstatyminis teisės aktas yra įstatymų taikymo aktas [36], todėl negali prieštarauti nei Konstitucijai, nei konstituciniams ir paprastiems įstatymams [22, 35, 37]; turi būti priimami remiantis įstatymais [37]; poįstatyminiais teisės aktais negali būti reguliuojamos tos visuomeninių santykių sritys, kurias pagal

Konstituciją privalo reguliuoti įstatymai; poįstatyminiais teisės aktais negalima pakeisti įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios (savo galia [23]) konkuruotų su įstatymo normomis [16, 18, 22, 23, 28, 30, 33, 36, 37, 38, 39, 47, 52], lemti įstatymo normų, jų turinio [23]. Poįstatyminiuose teisės aktuose įstatymo normos gali būti tik detalizuojamos, sukonkretinamos [21], reglamentuojama jų įgyvendinimo tvarka [20].

Pasiremdamas A. Merkel ir H. Kelsen teorijomis, iliustratyviausiai *norminių teisės aktu* kaip teisės šaltinių struktūrą ir ryšį apibendrina A. Vaišvila: „teisės aktu hierarchija – tai sistema, sudaryta iš pakopų, susijusių pavaldumo ryšiais. Teisinė tvarka tada primena piramidės struktūrą, kurios viršūnėje yra „šventas dokumentas“ – konstitucija kaip pagrindinis įstatymas, [...] paskui eina jos subordinuojami ir kartu ją konkretinantys bei įgyvendinantys bendrieji įstatymai, įstatymų lydimieji aktai ir galiausiai – individualių teisės normų aktai [...], pavaldūs viršesniai teisės aktui. Ši hierarchija grindžiama juridinės galios diferencijavimu: žemesnę vietą (rangą) hierarchijoje užimantis teisės aktas privalo neprieštarauti ant aukštesnio hierarchijos sistemos laiptelio stovinčiam teisės aktui“ [73, p. 327–328].

Generalinio prokuroro rekomendacijų kaip baudžiamojo proceso teisės šaltinio reikšmė ir santykis su BPK (generalinio prokuroro rekomendacijų legalumo problematika)

Konstitucijos 118 straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodyta, kad prokuroras organizuoja ikitėisminį tyrimą ir jam vadovauja, palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamosiose by-

lose ir įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus. Konstitucijoje nėra išskirta atskirai generalinio prokuroro konstitucinė kompetencija. Taigi, Konstitucijoje nenurodyta, kad generalinis prokuroras turėtų bendrąją teisę priiminėti norminius teisės aktus, kurie reglamentuotų baudžiamuosius procesinius santykius. Tokia generalinio prokuroro teisė ar kompetencija neakcentuojama ir konstitucinėje jurisprudencijoje.

Konstitucijos 118 straipsnio 6 dalyje nurodyta, kad prokurorų statusą nustato įstatymas. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo⁷ [3] 14 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad generalinio prokuroro sąlygos, potvarkiai, nurodymai, kiti norminiai aktai, nustatantys proceso veiklos ir tarnybos organizavimo tvarką, prokurorams privalomi. Prokuratūros įstatymo 16 straipsnio 2 dalyje pabrėžiama, kad prokurorams ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams yra privalomos ir generalinio prokuroro patvirtintos rekomendacijos bei kiti teisės norminiai aktai, formuojantys ikiteisminio tyrimo, valstybinio kaltinimo ir nuosprendžių vykdymo kontrolės praktiką. Galiausiai Prokuratūros įstatymo 20 straipsnio 5 dalyje yra įtvirtinta bendroji nuostata, jog prokurorų „proceso pareigas“ nustato ne tik proceso įstatymai, bet ir Prokuratūros įstatymas. Taigi, Prokuratūros įstatymas (kaip tam tikrą dalį generalinio prokuroro statuso) numato generalinio prokuroro teisę priimti, *inter alia*, rekomendacijas ir kitus norminius teisės aktus, „formuojančius ikiteisminio tyrimo, valstybinio kaltinimo ir nuosprendžių vykdymo kontrolės praktiką“. Tiesa, koks yra

tokių įstatyminių formuluočių, kaip „*proceso veiklos tvarka*“ ar „*aktas, formuojantis ikiteisminio tyrimo praktiką*“, turinys, iš Prokuratūros įstatymo suvokti neįmanoma. Toks šių sąvokų neapibrėžtumas leidžia po šiomis teisinėmis kategorijomis paslėpti tikriausiai bet kokią faktinį turinį. Šią išvadą pakankamai vaizdžiai iliustruoja toliau pateikta atskirų generalinio prokuroro rekomendacijų analizė.

Prieš tai trumpai atskleista *įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų* konstitucinė samprata neleidžia abejoti, kad generalinio prokuroro rekomendacijos yra *poįstatyminiai teisės aktai*. Vadinas, priimdamas rekomendacijas generalinis prokuroras privalo užtikrinti, jog neperžengs Konstitucijos ir įstatymų – Prokuratūros įstatymo ir BPK – jam suteiktų įgaliojimų ir kompetencijos ribų bei laikysis iš Konstitucijos kylančių reikalavimų poįstatyminio akto formai ir turiniui [37, 41], *inter alia*: kadangi Konstitucijoje *expressis verbis* nėra numatyta, o pagal Konstitucijos 118 straipsnį apibrėžtą prokuroro konstitucinės kompetencijos prasmę iš Konstitucijos vargiai būtų galima kildinti bendrąją generalinio prokuroro teisę ar pareigą priiminėti norminius teisės aktus, būtinus įstatymams įgyvendinti, rekomendacijas generalinis prokuroras priiminės tik tada, kai tam turės įstatymų leidėjo pavedimą, neįsiterpdamas į BPK nustatytą teisinį reglamentavimą ir įstatymų leidėjo kompetenciją [31]; rekomendacijomis bus tik realizuojamos, o ne keičiamos, pildomos ar naikinamos baudžiamojo proceso normos (t. y. bus tik detalizuojamos įstatyme nustatytos bendro pobūdžio taisyklės ar apibrėžiama įstatymo nuostatų įgyvendinimo tvarka [16, 20, 36]); nebus sukuriamos naujos bendro pobūdžio teisės normos, ku-

⁷ Toliau – Prokuratūros įstatymas.

rios savo galia konkuruotų su BPK [37]; nebus apibrėžiamas ar ribojamas žmogaus teisių ar laisvių turinys, įgyvendinimo garantijos; nebus nustatomos asmens teisės atsiradimo sąlygos, ribojama teisių apimtis (palyginti su ta, kuri nustatyta BPK [31, 45]); nebus nustatytas toks su žmogaus teisėmis, jų įgyvendinimu susijusių santykių reguliavimas, kuris konkuruotų su nustatytoju BPK [37, 45]; generalinio prokuroro rekomendacijose nustatytas teisinis reguliavimas bus *aiškus, suprantamas, neprieštaringas*, teisės aktų formuluotės bus *tikslios*, bus užtikrinamas teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, nebus nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius [37, 41, 50]; teisės normos bus nustatomos iš anksto, oficialiai paskelbtos, viešos ir prieinamos [37, 41]; teisinis reguliavimas bus santykinai stabilus [37, 41]; nebus reikalaujama neįmanomų dalykų (lot. *lex non cogit ad impossibilia*) [37, 41]; formos požiūriu bus laikomasi teisėkūros procedūrinių reikalavimų, taip pat ir tų, kuriuos yra nusistatęs pats teisėkūros subjektas – generalinis prokuroras [37, 41].

Išsamesnė generalinio prokuroro rekomendacijų analizė leidžia apibendrinti, kad generalinio prokuroro rekomendacijos daugeliu atvejų neatitinka pirmiau išskirtų konstitucinio legalumo kriterijų ir todėl vargiai gali būti laikomos teisėtais ir privalomais baudžiamojo proceso teisės šaltiniais.

Generalinio prokuroro rekomendacijų kaip baudžiamojo proceso teisės šaltinio legalumo aspektu visų pirma paminėtina tai, kad, kaip minėta, BPK 4 straipsnio 1 ir 2 dalyje⁸ *expressis verbis* ir besąlygiškai

nurodyta, kad proceso tvarką nustato BPK, galiojantis proceso veiksmų atlikimo metu. Pastiprinant šios teisinės nuostatos kategoriskumą, galima prisiminti ir Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. bei 2006 m. sausio 16 d. nutarimus, kuriuose taip pat pabrėžiama, jog tik įstatymu turi būti nustatyta *baudžiamųjų bylų proceso tvarka*. Prokuratūros įstatymas generaliniam prokurorui nesuteikia teisės priimėti tokias rekomendacijas, kuriose būtų reglamentuota pati *baudžiamojo proceso tvarka*. Vadinasi, generalinis prokuroras neturi teisės skelbti tokių rekomendacijų, kuriose būtų apibrėžiama *baudžiamojo proceso tvarka*, t. y. kaip turi vykti ikiteisminis tyrimas, atliekami atskiri proceso veiksmai ar kaip ir kiek šiame procese turi būti užtikrinamos žmogaus teisės *etc.* Deja, tokių generalinio prokuroro rekomendacijų, kuriose reglamentuojama pati proceso veiksmų atlikimo procesinė tvarka ir forma, yra ne viena. Pvz., 2012 m. gruodžio 31 d. įsakyimu Nr. I-383 patvirtintos Rekomendacijos dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese [12].

Nors daugelis generalinio prokuroro rekomendacijų (išskirtinai pirmosios) yra paremtos tiesioginiu įstatymų leidėjo pavedimu (pvz., 2002 m. spalio 29 d. įstatymu Nr. IX-1162 [6] 48 str. 3 ir 4 d. generalinis prokuroras buvo tiesiogiai įpareigotas patvirtinti ikiteisminio tyrimo pradžios registravimo tvarką, proceso dalyvių susipažinimo su bylos medžiaga ikiteisminio tyrimo metu, kaltinamojo akto surašymo, proceso baigimo baudžiamuoju įsaky-

⁸ Šiame straipsnyje, kaip minėta, nediskutuojamas tarptautinis ir Europos Sąjungos teisinis kontekstas,

apibrėžtas BPK 4 straipsnio 3 dalyje ir Lietuvos Respublikos konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 straipsnyje.

mu, proceso baigimo greitesnio proceso tvarka ir kai kurias kitas rekomendacijas; tiesa, tam tikrais atvejais tas įstatymų leidėjo pavedimas būna labai bendro pobūdžio ir neaiškus – pvz., 2007 m. birželio 28 d. įstatymo Nr. X-1237 [7] 6 str. 3 d. generaliniam prokurorui pavesta patvirtinti rekomendacijas, „užtikrinančias vienodą Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo nuostatų įgyvendinimą ikiteisminio tyrimo įstaigose ir prokuratūroje“; Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo [5] 25 str. 2 d. pavedė Vyriausybei ar jos įgaliotai institucijai, kriminalinės žvalgybos pagrindinėms institucijoms ir generaliniam prokurorui patvirtinti „šio įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus“), tačiau kai kurios generalinio prokuroro rekomendacijos patvirtintos apskritai nesant jokio įstatymų leidėjo pavedimo – pvz., generalinio prokuroro 2004 m. lapkričio 24 d. įsakymu Nr. I-188 patvirtintos Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo [9], 2011 m. vasario 10 d. įsakymu Nr. I-48 patvirtintos Iki-teisminio tyrimo duomenų skelbimo rekomendacijos [11], 2013 m. vasario 27 d. įsakymu Nr. I-58 patvirtintos Rekomendacijos dėl formalizuotos tvarkos taikymo atliekant ikiteisminį tyrimą [13], 2013 m. kovo 19 d. įsakymu Nr. I-73 patvirtintos Rekomendacijos dėl finansų tyrimo [14], 2013 m. gegužės 13 d. įsakymu Nr. I-125 patvirtintos Rekomendacijos dėl priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo proceso atliekant ikiteisminį tyrimą [15] *etc.* Atsižvelgiant į tai, kad įstatymų leidėjas įstatymu ar kitu teisės aktu nėra atskirai pavedęs generaliniam prokurorui reglamentuoti pirmiau nurodytus procesinius teisinius santykius, Konstitucijoje *expres-*

sis verbis nėra numatyta, o pagal Konstitucijos 118 straipsnyje apibrėžtą prokuroro konstitucinės kompetencijos prasmę ir įgaliojimų apimtį iš Konstitucijos vargiai būtų galima kildinti bendrąją generalinio prokuroro teisę priiminėti norminius teisės aktus, būtinus įstatymams įgyvendinti, peršasi išvada, jog generalinio prokuroro rekomendacijos, kurios priimtos nesant įstatymų leidėjo pavedimo, nėra ir negali būti laikomos legaliais baudžiamojo proceso teisės šaltiniais.

Didžiulių abejonių kelia ir atskirų generalinio prokuroro rekomendacijose esančių nuostatų (generalinio prokuroro rekomendacijomis reguliuojamų santykių apimties) legalumas. Pvz., nors pagal BPK 181 straipsnio 1 dalį neleisti susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis prokuroras gali tik tuomet, jei *in concreto* toks susipažinimas gali pakenkti konkrečiau ikiteisminio tyrimo sėkmei (šia prasme konkretų ikiteisminį tyrimą organizuojantis prokuroras turi dalykinę diskreciją), generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 18 d. įsakymu Nr. I-58 patvirtintų Rekomendacijų dėl proceso dalyvių susipažinimo su bylos medžiaga ikiteisminio tyrimo metu [8] 14 punkte jau yra *in abstracto* išskiriamos tam tikros tipinės faktinės situacijos, kurios pavadinamos „pagrindu netenkinti pateikto prašymo dėl galimo pakenkimo ikiteisminio tyrimo sėkmei“. Kai kurie šiose rekomendacijose išskirtų pagrindų pagal prasmę vargiai apskritai turi ką bendro su BPK 181 straipsnio 1 dalyje minima *ikiteisminio tyrimo sėkme* (pvz., susipažinti neleidžiama, jei prašoma laikmenų kopijų ar ikiteisminio tyrimo duomenys yra neskelbtini vadovaujantis BPK 177 str. 2 d.). Nors BPK 181 straipsnio 1 dalyje leidžiama daryti ikiteisminio tyrimo medžiagos kopi-

jas ar išrašus, o pagal BPK 96 straipsnio 1 dalies 4 punktą elektroninės informacijos laikmenos yra pripažįstamos dokumentu, turinčiu reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti – taigi, ikiteisminio tyrimo medžiaga, rekomendacijų 16 p. draudžia susipažinimo su bylos medžiaga metu daryti byloje esančių laikmenų kopijas. Rekomendacijų 34–36 p. leidžia prokurorui net nutraukti proceso dalyvio susipažinimą su ikiteisminio tyrimo medžiaga (ko BPK apskritai nenumato). Vertinant šį generalinio prokuroro rekomendacija apibrėžtą prokuroro procesinės veiklos ir proceso dalyvių teisių teisinį reglamentavimą visų pirma norisi pažymėti, jog, vadovaujantis konstitucine jurisprudencija, įstatymuose vartojamų sąvokų (tad ir BPK 181 str. 1 d. vartojamos teisinės sąvokos *ikiteisminio tyrimo sėkmė*) turinys gali būti apibrėžiamas tik įstatyme, o ne žemesnės galios teisės akte [43]. Kitos cituotos generalinio prokuroro rekomendacijos nuostatos (savo reguliavimo apimtimi) yra akivaizdus neleistino konkuravimo su BPK 181 straipsnio 1 ar 2 dalimi pavyzdys (maža to, nepagrįstai išplečiantis proceso dalyvių teisių apribojimų apimtį).

Iliustratyvus generaliniam prokurorui suteiktos konstitucinės kompetencijos ribų viršijimas (neleistino konkuravimo su BPK apibrėžtu teisiniu reglamentavimu pavyzdys) yra ir generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymu Nr. I-8 patvirtintos Rekomendacijos dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka [10]. Visų pirma šios generalinio prokuroro rekomendacijos jau 1 p. formuluoja teisinę sąvoką, kurios BPK nežino ir nevartoja – *specialusis liudytojas* (kaip žinoma, visos

pagrindinės procesinės sąvokos suformuluotos BPK II skyriuje). Rekomendacijų 10 p. apibrėžiama BPK vėlgi nežinoma baudžiamojo proceso tvarka ir procesinė forma – numatomas asmens prašymas būti apklaustam BPK 80 straipsnio 1 punkte nustatyta tvarka. Galiausiai paneigiama ir BPK 82 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, jog asmuo, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo kaip galima įtarti padarytą nusikalstamą veiką, turi teisę reikalauti būti pripažintas įtariamuoju – rekomendacijų 15 p. šiuo aspektu rašoma: „specialiojo liudytojo rašytinis reikalavimas pripažinti jį įtariamuoju prokurorui nėra privalomas.“ Prokuroras gali netenkinti šio reikalavimo. Vadinas, iš BPK 82 straipsnio 3 dalyje pakankamai kategoriškai suformuluotos *teisės reikalauti* rekomendacija šiam vadinamam specialiajam liudytojui tepalieka *teisę skusti prokuroro nutarimą*.

Panašiai vertintinos ir kai kurios teisinės taisyklės, išdėstytos generalinio prokuroro 2012 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. I-383 patvirtintose Rekomendacijose dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese [12]. Diskusijų apie šių rekomendacijų legalumą kelia jau pati šių rekomendacijų paskirtis – reglamentuoti pagal Kriminalinės žvalgybos įstatymą surinktos informacijos panaudojimą baudžiamajame procese, kriminalinės žvalgybos informacijos rinkimo būdų ir priemonių, numatytų Kriminalinės žvalgybos įstatyme, kai pradėtas ikiteisminis tyrimas, procesinių prievartos priemonių, numatytų BPK 154, 155, 158, 159 ir 160 straipsniuose, taikymo tvarką, užtikrinti asmens teisių apsaugą baudžiamojo

proceso metu. Pirmiau trumpai atskleista konstitucinė jurisprudencija vargiai leidžia abejoti teisiųjų santykių taikant slaptas prievartos priemones ir legalizuojant šiuo būdu gautą faktinę informaciją svarba, šiomis priemonėmis neišvengiamai paliečiamas žmogaus teisių apsaugos kontekstas suponuoją įstatymų leidėjo pareigą šiuos santykius reglamentuoti aukščiausios juridinės galios aktu – įstatymu, o ne generalinio prokuroro rekomendacijomis. Žiūrint formaliai, įstatymų leidėjas nei atskirai, nei bendrinėmis sąvokomis nėra pavedęs generaliniam prokurorui papildomai reglamentuoti BPK 154, 155, 158, 159 ir 160 straipsnyje nurodytų slaptų procesinės prievartos priemonių taikymo tvarką. Rekomendacijose gausu teisiųjų taisyklių, kurios numato kitokią teisinę reglamentavimą nei BPK (taigi, tiesiogiai neleistinai konkuruoja su juo). Pvz., priešingai BPK 166 straipsnio 1 dalies, 169 straipsnio 1 dalies, 171 straipsnio 1 dalies ir kai kurioms kitoms BPK nuostatoms, vadovaujantis kuriomis ikiteisminis tyrimas pradamas tuoj pat, kai nustatomi nusikalstamos veikos požymiai, rekomendacijų 6 p. leidžia kurį laiką nepradėti ikiteisminio tyrimo ir tęsti kriminalinės žvalgybos tyrimą, nepaisant to, kad kriminalinės žvalgybos tyrimo metu ir yra nustatyti nusikalstamos veikos požymiai. Priešingai nei rekomendacijų 43 p., BPK ikiteisminio tyrimo pareigūnui nesuteikia jokių teisių sankcionuoti BPK 154 straipsnyje numatytų prievartos priemonių taikymą. O ir apskritai atvejai, kai ikiteisminio tyrimo teisėjas BPK 154 straipsnyje nurodytą prievartos priemonę sankcionuoja neįvardydamas konkretaus asmens naudojamo telefoninio ryšio numerio, elektroninių ryšių tinklų galinio įrenginio ar elektroninio pašto

duomenų, konkretaus asmens naudojamo telefoninio ryšio numerio, elektroninių ryšių tinklų galinio įrenginio ar elektroninio pašto adreso kontrolė ir gaunamų duomenų fiksavimas yra savarankiškas skverbimasis į asmens privatumą, todėl tokio konkretaus skverbimosi sąlygos ir teisinė procedūra privalo būti reglamentuota BPK, o ne rekomendacijose. Šiuo aspektu diskutuotinas ir generalinio prokuroro mėginimas prokuroro elgesį savarankiškai skverbiantis į asmens privatumą rekomendacijose pateisinti bendrąja teisine norma – BPK 170 straipsnio 3 dalimi. Akivaizdžiai išplečiant BPK nustatytą teisinį reguliavimą ir tuo plačiau skverbiantis į asmens privatumą, rekomendacijos legalizuoja slaptą fotografavimą, filmavimą, garso ir vaizdo įrašų darymą, ikiteisminio tyrimo pareigūnams atliekant veiksmus neatskleidžiant savo tapatybės (pats BPK 158 str. nelegalizuoja galimybės filmuoti ar daryti garso ir vaizdo įrašus). Galiausiai, priešingai fundamentaliems baudžiamojo proceso principams ir konkrečiai BPK 301 straipsnio 1 daliai, rekomendacijų 60 p. atsiranda „duomenys, kuriuos žino teismas, bet kurie neatskleidžiami byloje dalyvaujantiems asmenims“.

Visų generalinio prokuroro rekomendacijų legalumo analizė nėra (dėl apimties ir negali būti) šio straipsnio dalykas. Atskiros rekomendacijos analizei pasitelktos ne siekiant pademonstruoti konkrečiai jų nelegalumą, o labiau kaip iliustratyvūs pavyzdžiai, parodantys bendrąją tendenciją – greta neabejotinai pozityvios reikšmės detalizuojant procesinį teisinį reguliavimą, generalinio prokuroro rekomendacijos dažnai pažeidžia konstitucinio legalumo sąlygas: skelbiamos neturint tam įstatymų leidėjo pavedimo, formuojamu

teisiniu reguliavimu papildomai suvaržomos privačių proceso dalyvių teisės, atskiriems subjektams suteikiama įstatymuose nenumatyta teisinė kompetencija ar kitaip tiesiogiai konkuruojama su baudžiamojo proceso tvarkos reguliavimu, įtvirtintu BPK. Tad daugelis generalinio prokuroro rekomendacijų ar jų nuostatų turinio – teisinio reguliavimo apimties – požiūriu negali būti laikomos legaliais baudžiamojo proceso teisės šaltiniais.

Generalinio prokuroro rekomendacijų privalomumo problematika

Prokuratūros įstatymo 16 straipsnio 2 dalyje *expressis verbis* nurodyta (tą pabrėžia ir vyraujanti baudžiamojo proceso teisės doktrina [58, p. 33]), kad generalinio prokuroro rekomendacijos prokurorams ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams yra privalomos. Rekomendacijų privalomumo nevengiama pabrėžti ir generalinio prokuroro įsakymuose, kuriais patvirtinamos konkrečios rekomendacijos. Atsižvelgiant į tai peršasi išvada, kad ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro procesinis elgesys ir sprendimai *teisėti* bus tada, kai atitiks atitinkamos generalinio prokuroro rekomendacijos nuostatas. Pavyzdžiui, prokuroro nutarimas neleisti įtariamajam susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga bus teisėtas, jei bus paremtas nuostata, paminėta Rekomendacijų dėl proceso dalyvių susipažinimo su bylos medžiaga ikiteisminio tyrimo metu 14 punkte. Įdomu pažymėti, kad tokios teisėtumo koncepcijos dažnai laikomasi ir teismuose: konstatuojant prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno procesinio elgesio teisėtumą, ikiteisminio tyrimo teisėjų nutartyse, be BPK normos paminėjimo, daromos nuorodos į tam tik-

rus generalinio prokuroro rekomendacijų punktus [78].

Prokuroro procesinio elgesio teisėtumo matavimas pagal atitiktą rekomendacijoms iš dalies gali būti laikomas racionaliu vienodos prokurorinės praktikos formavimu, tačiau ikiteisminio tyrimo pareigūno ir prokuroro proceso veiksmi ir sprendimai *in fine* gali būti skundžiami ikiteisminio tyrimo teisėjui (BPK 62 str. 1 d., 63 str. 1 d.). Tad natūraliai kyla klausimas, ar generalinio prokuroro rekomendacijos yra ir ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinės veiklos norminis pagrindas?

Konstitucijos 109 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad teisėjai, nagrinėdami bylas [ir be platesnio teisinio argumentavimo natūralu, jog ir vykdydami kitas jiems priskirtas funkcijas – aut. past.], klauso tik *įstatymo*. Taigi, nagrinėjamu aspektu – BPK. Konstitucinėje jurisprudencijoje sąvoka *įstatymas* kartais vartojama kaip bendrinė *norminį teisės aktą* apibūdinanti (taigi ir poįstatyminius teisės aktus apimanči) sąvoka, tačiau taip įstatymo sąvoka įprastai interpretuojama tik Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies (teisės viešumo) kontekste [34, 44, 46, 53, 54, 55]; be to, aptariamam aspektu įstatymo sąvoką išplėtus iki generalinio prokuroro rekomendacijų tai reikštų, kad generalinio prokuroro kaip kaltinančią funkciją vykdančios ir vien dėl to neišvengiamai šališkos institucijos vadovo rekomendacijos tampa privalomos subjektui, kuris turi būti nuo prokuroro nepriklausomas ir galintis įvykdyti teisingumą. Tad interpretacija, kad Konstitucijos 109 straipsnio 3 dalis apima ir generalinio prokuroro rekomendacijas, greičiausiai būtų *argumentum ad absurdum*. Juo labiau kad ir konstitucinėje jurisprudencijoje pabrėžiama, kad įstatymuose nustatyto teisi-

nio reguliavimo turinys negali būti aiškinamas remiantis tuo, kaip jį interpretavo Vyriausybė ar kitos institucijos, pagal savo kompetenciją leisdamos poįstatyminius teisės aktus, kuriais siekiama įgyvendinti atitinkamų įstatymų nuostatas [40], kad įstatymuose vartojamų sąvokų turinys gali būti apibrėžiamas (*inter alia* aiškinamas) tik įstatymu, o ne žemesnės galios teisės aktu [43] *etc.*

Situacija nėra tokia dramatiška, jei ikiteisminio tyrimo teisėjas baudžiamojo proceso įstatymą supranta taip, kaip jis išaiškintas atitinkamoje generalinio prokuroro rekomendacijoje. Tokiu atveju konstatuodamas prokuroro elgesio ar procesinio sprendimo teisėtumą ikiteisminio tyrimo teisėjas tiesiog pritaiko BPK (tai, kad teisėjo nuomonė sutapo su generalinio prokuroro rekomendacijos tekstu, tėra šalutinis efektas). Tačiau jei ikiteisminio tyrimo teisėjas mano, kad generalinio prokuroro rekomendacijoje pristatyta BPK interpretacija yra neteisinga, jis patenka į savitą uždarą ratą: viena vertus, Konstitucija jį įpareigoja vadovautis įstatymu – BPK ir tarptautiniais teisės aktais, savarankiškai aiškinti ir taikyti aktualias teisės normas (taigi, atrodytų, kad teisėjas gali tiesiog nekreipti dėmesio į tai, kas rašoma generalinio prokuroro rekomendacijose); kita vertus, vertindamas ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro procesinio elgesio teisėtumą, jis negali šio elgesio pripažinti neteisėtu, jei jis visiškai atitinka norminį aktą, kuris ikiteisminio tyrimo pareigūnui ar prokurorui yra privalomas – generalinio prokuroro rekomendaciją. Taigi, ikiteisminio tyrimo teisėjas susiduria su BPK ir generalinio prokuroro rekomendacijų kolizija, kurioje yra iš esmės bejėgis. Generalinio prokuroro rekomendacijos yra nor-

miniai teisės aktai, todėl pats ikiteisminio tyrimo teisėjas *ex officio* negali konstatuoti jų nelegalumo – prieštaravimo BPK – ir atsisakyti jas taikyti. Pagal Konstitucijos 102 straipsnį Konstitucinis Teismas vertina tik įstatymų ir kitų Seimo aktų bei Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktų konstitucingumą ar atitiktį įstatymams. Kitų poįstatyminių norminių aktų legalumo patikrinimas yra Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo kompetencija (ABTĮ 20 str. 1 d. 3 p.). Administracinių bylų teisenos įstatymo [4] 110 straipsnio 1 dalyje nurodyta, *inter alia*, kad su pareiškimu į administracinį teismą prašant ištirti, ar norminis administracinis aktas (ar jo dalis) atitinka įstatymą, turi teisę kreiptis Seimo nariai, Seimo kontrolieriai, vaiko teisių apsaugos kontrolierius, lygių galimybių kontrolierius, Valstybės kontrolės pareigūnai, bendrosios kompetencijos ir specializuoti teismai, prokurorai ir profesinės savivaldos asociacijos, įsteigtos pagal įstatymą vykdyti viešąsias funkcijas. Nepaisant šios principinės teisinės nuostatos, kuri tarsi ir leidžia ikiteisminio tyrimo teisėjui inicijuoti generalinio prokuroro rekomendacijos atitikties BPK patikrinimą Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme, pastiprinus ją ir konstitucine jurisprudencija, pagal kurią, pagal Konstituciją negali būti tokios teisinės situacijos, „kai nebūtų įmanoma teisme patikrinti, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja tie teisės aktai (jų dalys), kurių atitikties Konstitucijai kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai“ [39], vis dėlto reikia pripažinti, kad BPK šiuo teisiniu aspektu yra visiškai nebylus – BPK nėra nė vienos teisinės nuostatos, kuri numatytų teismo (ką jau kalbėti apie ikiteisminio tyrimo teisėją) teisę atidėti bylos

nagrinėjimą ir kreiptis į administracinį teismą, apibrėžtą tokią teisinę procedūrą ir t. t. Nors baudžiamajame procese galima ir įstatymo, ir teisės analogija [76, p. 17–18], tačiau ikiteisminio tyrimo teisėjo statusą, atliekamų proceso veiksmų tvarką ir procesinę formą bei galimybes apibrėžiančios BPK nuostatos iš esmės atima ne tik norą, bet ir realią galimybę ikiteisminio tyrimo teisėjui stabdyti ar atidėti prašomą atlikti veiksma ir kreiptis į administracinį teismą prašant patikrinti norminio teisės akto legalumą. Tokia galimybė – tai *privilegium odiosum*.

Išvados

Pateikta trumpa konstitucinėje jurisprudencijoje atskleista įstatymo ir poįstatyminio teisės akto konstitucinės sampratos, generalinio prokuroro rekomendacijų kaip poįstatyminio teisės akto legalumo ir privalomumo analizė leidžia suformuluoti šias apibendrinamąsias išvadas.

Pirma. Nors Lietuvoje vyraujanti baudžiamojo proceso teisės doktrina generalinio prokuroro rekomendacijas laiko vienu iš reikšmingų baudžiamojo proceso teisės šaltinių, nekvestionuoja jų legalumo, o praktiškai tokia teisinė forma yra labai mėgiama ir ja stengiamasi reglamentuoti vis daugiau procesinių santykių, generalinio

prokuroro rekomendacijos nėra tinkama juridinė forma baudžiamiesiems procesiniams santykiams reguliuoti. Teisinėje valstybėje baudžiamieji procesiniai santykiai iš principo turėtų būti reglamentuoti baudžiamojo proceso įstatyme – kodekse, o ne generalinio prokuroro rekomendacijomis.

Antra. Generalinio prokuroro rekomendacijos kaip aktai, kuriuose apibendrinama geroji prokurorinė praktika, parodomi orientyrai, gal ir gali būti, tačiau jos negali būti laikomos baudžiamojo proceso teisės šaltiniais – aktais, privalomais baudžiamojo proceso dalyviams.

Trečia. Generalinio prokuroro rekomendacijos tiek formos, tiek turinio požiūriu daugeliu atvejų neatitinka konstitucinio legalumo kriterijų, todėl taikant šiuos norminius aktus reikia įdėmiai įvertinti, ar ir kiek atskiroje rekomendacijoje apibrėžtas teisinis reguliavimas (tiek generalinio prokuroro turimų teisinių įgaliojimų priimti tokią rekomendaciją, tiek rekomendacijoje pateikiamos teisinio reguliavimo apimties požiūriais) yra legitimus Konstitucijos ir BPK atžvilgiu.

Ketvirta. Lietuvos Respublikos įstatymai neužtikrina realaus ir veiksmingo teisinio mechanizmo, garantuojančio kvalifikuotą generalinio prokuroro rekomendacijų legalumo kontrolę.

LITERATŪRA

Norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 31-953; nr. 33-1014 (su vėlesniais papildymais ir pakeitimais).
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 37-1341 (su vėlesniais papildymais ir pakeitimais).
3. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 81-1514 (su vėlesniais papildymais ir pakeitimais).
4. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 13-308 (su vėlesniais papildymais ir pakeitimais).
5. Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 122-6093.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, Baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu nr. IX-785, ir Bausmių vykdymo kodekso, patvirtin-

- to 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX-994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 112-4970.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 44, 46, 48, 53, 55, 56, 62, 63, 64, 65, 70, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 111, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 167, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308, 310, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 342, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 409, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusiu galios, kodekso papildymo 41¹, 77², 80¹, 374¹, 374². 412¹ straipsniais ir kodekso priedo papildymo įstatymo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 81-3313.
 8. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 18 d. įsakymu Nr. I-58 patvirtintos Rekomendacijos dėl proceso dalyvių susipažinimo su bylos medžiaga ikiteisminio tyrimo metu. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 39-1807.
 9. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2004 m. lapkričio 24 d. įsakymu Nr. I-188 patvirtintos Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 173-6429.
 10. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymu Nr. I-8 patvirtintos Rekomendacijos dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 6-234.
 11. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. vasario 10 d. įsakymu nr. I-48 patvirtintos Ikitteisminio tyrimo duomenų skelbimo rekomendacijos. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 20-1020.
 12. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. I-383 patvirtintos Rekomendacijos dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 2-83.
 13. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2013 m. vasario 27 d. įsakymu Nr. I-58 patvirtintos Rekomendacijos dėl formalizuotos tvarkos taikymo atliekant ikiteisminį tyrimą. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 23-1166.
 14. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2013 m. kovo 19 d. įsakymu Nr. I-73 patvirtintos Rekomendacijos dėl finansų tyrimo. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 30-1508.
 15. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2013 m. gegužės 13 d. įsakymu Nr. I-125 patvirtintos Rekomendacijos dėl priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo proceso atliekant ikiteisminį tyrimą. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 51-2587.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai**
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. birželio 17 d. nutarimo „Dėl žemės reformos pagrindinių kryptių“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 7-116.
 17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo normų, nustatančių aukštųjų mokyklų bendrabučių kambarių privatizavimą, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 50-948.
 18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. gegužės 17 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 15 d. nutarimo Nr. 470 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ įgyvendinimo“ dalinio pakeitimo“ 2.2 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsniui ir Lietuvos Respublikos įstatymui „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 56-1103.
 19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 22 d. nutarimas „Dėl 1994 m. birželio 15 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos referendumo įstatymo pakeitimo ir papildymo“ 1, 9, 12 ir 39 punktų nuostatų, kuriomis buvo pakeisti ar papildyti Referendumo įstatymo 1,

- 9, 12 ir 32 straipsniai, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 57-1120;
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 89-2007.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir Nr. 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normoms“. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 126-2962.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 5 d. nutarimo „Dėl Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos narių paskyrimo“ pripažinimo netekusiu galios ir Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos sudarymo“ atitikimo Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 49-1173.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gegužės 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. gruodžio 5 d. nutarimu Nr. 530 patvirtintų asmenų draudimo valstybės lėšomis ir kompensacijų mokėjimo juos sužeidus ar jiems žuvus ryšium su tarnyba sąlygų 4 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos įstatymo 25 straipsniui“. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 43-1187.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 4 straipsnio 1, 4, 9 ir 11 dalių, 8 straipsnio 1 dalies, 15 straipsnio 2 punkto ir 20 straipsnio 1, 2, 3 bei 4 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 95-2642.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 15-402.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1998 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 10 straipsnio 4 punkto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 27 d. nutarimo Nr. 105 „Dėl Lietuvos standartizacijos departamento prie Valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministerijos reorganizavimo“ 2 punkto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 30 d. nutarimo Nr. 117 „Dėl Lietuvos zoologijos sodo steigėjo teisių perdavimo“ 2 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. kovo 30 d. nutarimo Nr. 366 „Dėl kai kurių žemės ir miškų ūkio ministerijos funkcijų perdavimo Aplinkos apsaugos ministerijai ir Miškų ir saugomų teritorijų departamento prie aplinkos Apsaugos ministerijos įsteigimo“ 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 61-2015.
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos asmenų, nukentėjusių nuo 1939–1990 metų okupacijų, teisinio statuso įstatymo 8 straipsnio 3 dalies 2 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 3 d. nutarimu Nr. 829 „Dėl 1939–1990 metų okupacijų represinių struktūrų, tarnybų ir pareigų, kurias ėjusiems asmenims neskiriamos nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos, sąrašo patvirtinimo“ patvirtinto sąrašo „1939–1990 metų okupacijų represinės struktūros, tarnybos ir pareigos, kurias ėjusiems asmenims neskiriamos nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos“ 9 bei 12 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 4 daliai“. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 14-370.
28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 balandžio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. rugsėjo 30 d. nutarimu Nr. 731-19 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų „Lietuvos

- Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų“ 4.7 papunkčio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 7 punktui“. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 30-840.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118¹, 156¹ straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317¹ straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 80-2423.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. balandžio 20 d. nutarimu Nr. 276 patvirtintos Įmonių finansinių prievolių mokėjimo bankroto procedūrų metu tvarkos 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir 1992 m. rugsėjo 15 d. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo (su 1994 m. gegužės 19 d. pakeitimais ir papildymais) 6 straipsnio 7 dalies 2 punktui“. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 37-1259.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. sausio 20 d. nutarimu Nr. 83 „Dėl Vidaus reikalų, valstybės saugumo, krašto apsaugos bei prokuratūros sistemų pareigūnų ir karių valstybinių pensijų skyrimo bei mokėjimo nuostatų patvirtinimo ir tarnybos laiko, kurio reikia procentiniam priedui už ištaunautus metus gauti, nustatymo“ patvirtintų Vidaus reikalų, valstybės saugumo, krašto apsaugos bei prokuratūros sistemų pareigūnų ir karių valstybinių pensijų skyrimo bei mokėjimo nuostatų 8 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų, valstybės saugumo, krašto apsaugos ir prokuratūros pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 16 straipsnio 4 daliai“. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 93-3288.
32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo 39 straipsnio, Lietuvos Respublikos mokslo ir švietimo ilgalaikio finansavimo įstatymo 1, 2 ir 3 straipsnių, Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymo 18 straipsnio 2 dalies ir Lietuvos Respublikos Seimo statuto 172 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 72-3080.
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. vasario 4 d. nutarimu Nr. 120 „Dėl valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos“ patvirtintos valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos 3 punkto (1999 m. vasario 4 d. ir 2000 m. balandžio 14 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo 20 straipsnio 5 daliai (1998 m. gegužės 12 d. redakcija)“. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 82-3529.
34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 8 d. nutarimo Nr. 458 „Dėl Nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodikos patvirtinimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 103-4611.
35. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekretu Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai“. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 124-5643.
36. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. rugsėjo 27 d. nutarimo Nr. I-619 „Dėl Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymo taikymo“ 1 punkto, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. liepos 5 d. nutarimu Nr. 808 „Dėl socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų Socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų 6.1.1 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 6.1.4 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 6.1.5 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 7 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 9 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. balandžio 17 d. nutarimu

- Nr. 441 „Dėl socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų Socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų 5.1.1 punkto, 5.1.7 punkto (2000 m. balandžio 17 d. ir 2000 m. liepos 14 d. redakcijos), 5.1.8 punkto (2000 m. balandžio 17 d. ir 2000 m. liepos 14 d. redakcijos), 5.4, 5.5.2, 9 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymo 10 straipsnio (1994 m. lapkričio 3 d. redakcija) 1 daliai“. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 38-1236.
37. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 181-6708.
38. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 881 straipsniu įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 9-289.
39. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos 12, 14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 straipsnio 1 daliai (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija)“. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 113-4131.
40. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gruodžio 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo 4 straipsnio 2 dalies (2002 m. birželio 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Mažeikių rajono apylinkės teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo 3 straipsnio 8 dalis (2002 m. birželio 4 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 146-5332.
41. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 7-254.
42. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 straipsnio (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 2 dalies, 168 straipsnio (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 3 dalies, 182 straipsnio (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 4 dalies, 183 straipsnio (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 5 dalies, 186 straipsnio (2003 m. balandžio 10 d. redakcija) 4 dalies, 187 straipsnio (2003 m. balandžio 10 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 68-2514.
43. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas „Dėl teisės aktų, reguliuojančių Lietuvos Respublikos pilietybės santykius, nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 123-4650.
44. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų pajamų mokesčio laikinojo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 1 punkto (1998 m. rugsėjo 29 d. redakcija) atitikties

- Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 141-5431.
45. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. liepos 11 d. nutarimo Nr. 899 „Dėl Minimalių kvalifikacinių valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų pareigybų reikalavimų aprašo, Konkursų valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų pareigas eiti organizavimo, mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų atestavimo tvarkos aprašo ir Pedagoginių vardų suteikimo universitetuose tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2005 m. rugpjūčio 18 d. redakcija) 2.3.1 punkto, šiuo Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu (2005 m. rugpjūčio 18 d. redakcija) patvirtinto Minimalių kvalifikacinių valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų, dirbančių humanitarinių ir socialinių mokslų srityse, pareigybų reikalavimų aprašo (2005 m. rugpjūčio 18 d. redakcija) 2.2, 2.5, 3.1.2, 3.1.3, 3.1.4 punktų ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 18 d. nutarimu Nr. 962 „Dėl Habilitacijos tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos habilitacijos tvarkos 3.1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 52-2025.
 46. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ (1993 m. balandžio 6 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. gruodžio 19 d. nutarimo Nr. 1269 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos (generalinio plano)“ (1994 m. gruodžio 19 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 72-2865.
 47. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. spalio 23 d. nutarimo Nr. 1154 „Dėl valstybinės reikšmės miškų plotų patvirtinimo“ (2002 m. gegužės 28 d. redakcija) nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 4 straipsnio 2 daliai (2001 m. rugpjūčio 3 d. redakcija), taip pat dėl pareiškėjo – Šiaulių apygardos administracinio teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. spalio 23 d. nutarimo Nr. 1154 „Dėl valstybinės reikšmės miškų plotų patvirtinimo“ (2005 m. liepos 14 d. redakcija) nuostatos neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsniui, Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 straipsnio 2 dalies 1 punktui (2004 m. kovo 23 d. redakcija), 5 straipsnio 2 dalies 3 punktui (2002 m. balandžio 2 d. redakcija), 12 straipsniui (2003 m. spalio 14 d. redakcija)“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 96-3891.
 48. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos juridinių asmenų pelno mokesčio įstatymo 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 11, 14, 20, 21 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo 12 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 126-5132.
 49. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 425 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 11-388;
 50. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos atominės elektrinės įstatymo 10 straipsnio 1 dalies (2008 m. vasario 1 d. redakcija) nuostatų ir 11 straipsnio (2008 m. vasario 1 d. redakcija) 1 dalies 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 25-988.
 51. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 69-2798.
 52. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo (2004 m. sausio 15 d. redakcija) 22 straipsnio 6 dalies (2006 m. birželio 8 d. redakcija) atitikties Lietu-

- vos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 26 d. nutarimu Nr. 635 „Dėl Detaliojo teritorijų planavimo organizatoriaus teisių ir pareigų perdavimo ir sutarties sudarymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ patvirtinto Detaliojo teritorijų planavimo organizatoriaus teisių ir pareigų perdavimo ir sutarties sudarymo tvarkos aprašo 7.2 punkto (2007 m. sausio 15 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo nuostatomis ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gegužės 9 d. nutarimo Nr. 641 „Dėl Miško žemės pavertimo kitomis naudmenomis tvarkos patvirtinimo“ 1 punktu patvirtintos Miško žemės pavertimo kitomis naudmenomis tvarkos 7.4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo nuostatomis“.
- Valstybės žinios*, 2009, nr. 75-3074.
53. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. gruodžio 6 d. nutarimo Nr. 912 „Dėl Trakų istorinio nacionalinio parko planavimo schemos patvirtinimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
- Valstybės žinios*, 2010, nr. 18-830.
54. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. sausio 9 d. nutarimo Nr. 22 „Dėl pritarimo akcinės bendrovės „Lietuvos dujos“ valstybei nuosavybės teise priklausančių 34 procentų akcijų pirkimo-pardavimo sutarties, šios sutarties priedų, taip pat akcininkų sutarties projektams“ 1, 2 punktų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 18 d. nutarimo Nr. 292 „Dėl ilgalaiškės gamtinių dujų tiekimo sutarties tarp akcinės bendrovės „Lietuvos dujos“ ir atvirosios akcinės bendrovės „Gazprom“ papildymo projekto“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
- Valstybės žinios*, 2010, nr. 25-1179.
55. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2002 m. birželio 14 d. dekreto Nr. 1806 „Dėl Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių piliečių apdovanojimo Lietuvos valstybės ordiniais ir medaliais valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) die-
- nos proga“ 1 straipsnio ta apimtimi, kuria Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino komandoro kryžiumi apdovanotas Vladimiras Jakuninas, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos ordinų, medalių ir kitų pasižymėjimo ženklų įstatymo nuostatomis“.
- Valstybės žinios*, 2010, nr. 106-5466.

Specialioji literatūra

56. AŽUBALYTĖ, R.; ZAJANČKAUSKIENĖ, J. *Baudžiamojo proceso teisė*. Bendrosios dalies kurso pagrindinės tezės. Metodinė priemonė. Vilnius, 2006.
57. DANISEVIČIUS, P.; KAZLAUSKAS, M.; PALSKYS, E. *Lietuvos TSR baudžiamasis procesas*. Vilnius, 1978.
58. GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vadovėlis. Vilnius, 2011.
59. JARAŠIŪNAS, E. Jurisprudencinė konstitucija. *Jurisprudencija*, 2006, t. 12 (90), p. 24–33.
60. JARAŠIŪNAS, E. Konstitucija ir įstatymas: kelios interpretavimo problemos. *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas* [sudarytojas V. Rinkevičius]. Vilnius, 2002, p. 235–257.
61. JARAŠIŪNAS, E. Įstatymo samprata: istorinis, lyginamasis ir nacionalinis aspektai. *Parlamento studijos*, 2005, Nr. 4.
62. JURGAITIS, R. Ikteisminio tyrimo pagreitiname procese teoriniai ir praktiniai aspektai. *Jurisprudencija*, 2005, t. 75 (67), p. 23–29.
63. KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius, 2002.
64. KRAMER, B. *Grundbegriffe des Strafverfahrensrechts*. Ermittlung und Verfahren. 3. Auflage. Stuttgart, 1998.
65. KRIŠČIUKAITIS, A. *Baudžiamojo proceso paskaitos*. Kaunas, 1928.
66. KUKLIANSKIS, S. Ikteisminio tyrimo teoriniai pagrindai. *Jurisprudencija*, 2005, t. 75 (67), p. 7–15.
67. LEONAS, P. *Teisės enciklopedija*. Vilnius, 1995.
68. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Antras leidimas, [vadovėlio parengimo koordinavimas E. Jarašiūnas]. Vilnius, 2002.
69. RAGAUSKAS, P. Įstatymo samprata. *Jurisprudencija*, 2005, t. 67 (59), p. 159–170.
70. SINKEVIČIUS, V. Įstatymas Konstitucinio Teismo nutarimuose. *Teisė*, 2004, t. 50, p. 125–138.

71. ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Antras leidimas. Vilnius, 2005.
72. TARASEVIČIUS, P. Esminės operatyvinės veiklos ir ikiteisminio tyrimo reglamentavimo požyminiai teisės aktais problemos. *Jurisprudencija*, 2005, t. 75 (67), p. 76–82.
73. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Antras leidimas. Vilnius, 2004.
74. VANSEVIČIUS, S. *Valstybės ir teisės teorija*. Mokomoji priemonė. Vilnius, 2000.
75. СЛУЧЕВСКИЙ В. К. *Учебник русского уголовного процесса*. Часть I. Москва, 2008.
76. СМОРНОВ А. В., КАЛИНОВСКИЙ К. Б. *Уголовный процесс*. Москва, 2005.
77. *Уголовный процесс России*. Учебник. Ред. В. Т. Томин. Москва, 2003.

Teisinė praktika

78. Kauno miesto apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjos 2011 m. birželio 14 d. nutartis, priimta ikiteisminiame tyrimo Nr. 07-1-00108-10.

POLEMICS OF RECOMMENDATIONS OF PROSECUTOR GENERAL OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA AS LEGAL ISSUE

Remigijus Merkevičius

S u m m a r y

After coming into force of Criminal procedure code the structure of Lithuanian legal issues of criminal procedure was changed – more important for procedural practice become legal acts issued by Prosecutor General, that are called as recommendations, orders, even explanatory letters. Unfortunately often these recommendations regulate procedures that must be regulated by criminal procedure laws. Some recommendations are issued without assignment from legislation; legality of some norms in recommendations (especially the scope of regulations) also can be discussed.

After the evaluation of constitutional jurisprudence regarding definition of law and other legal

norms, which includes recommendations of prosecutor general, it can be concluded that recommendations are not suitable form for legal regulation of procedural activities and procedural relationships. In legal state all procedural relationships must be regulated by criminal procedure laws (codes). Therefore recommendations of Prosecutor General may not be defined as legal issues of criminal procedure as well as they are not obligatory for participants of criminal procedure.

Recommendations of Prosecutor General often by their content and form are not in compliance with constitutional criteria of legality. Moreover there are no legal mechanisms for real and effective control of legality of said recommendations.

Įteikta 2013 m. birželio 12 d.

Priimta publikuoti 2013 m. liepos 1 d.